



ابزار تمدن ساز «تقوا»؛ عامل زدودن موانع حرکت تکاملی انسان

تقوا یکی از مفاهیم مهم تمدن ساز قرآنی و عبارت است از زدودن عوامل بازدارنده حرکت تکاملی انسان به سمت خدا؛ زدودن این عوامل به حرکت تمدن سازانه‌ای کمک می‌کند که در نهایت همان حرکت بی‌وقفه به سمت تحقق اهداف تکاملی قرآن است.

تقوا یکی از مفاهیم مهم تمدن ساز قرآنی و عبارت است از زدودن عوامل بازدارنده حرکت تکاملی انسان به سمت خدا؛ زدودن این عوامل به حرکت تمدن سازانه‌ای کمک می‌کند که در نهایت همان حرکت بی‌وقفه به سمت تحقق اهداف تکاملی قرآن است.

محمدعلی آذرشب، استاد دانشگاه تهران، در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، تمدن‌سازی از دیدگاه قرآن را مساوی با «؛احیاء» معرفی کرد و ضمن بیان این‌که احیاء هدف رسالت همه پیامبران الهی است، به تشریح مؤلفه‌های همبسته با این مفهوم قرآنی، از جمله نور و ظلمات، الله و طاغوت و استماع پرداخت. بخش پیشین این گفت‌وگو را اینجا بخوانید!

مبادله معرفتی

آذرشب از «؛تعارف» به عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های حرکت تمدنی نام برد و بیان کرد: تعارف در معنای قرآنی از باب «؛تفاعل» و از ریشه «؛عرف» و به معنای «؛مبادله معرفتی» است. خداوند می‌فرماید «؛يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا؛ ای مردم ما شما را از مرد و زنی آفریدیم و شما را ملت ملت و قبیله قبیله گردانیدیم تا با یکدیگر شناسایی متقابل حاصل کنید» (حجرات/13). در واقع مقصود، صورت گرفتن تبادل معرفتی است و هدف گوناگونی خلقت انسان‌ها از نظر جنسی و جغرافیایی و مکانی و قبیله‌ای برای این است که تبادل معرفت بین آن‌ها صورت بگیرد و این تأکید قرآن بر مبادله معرفتی یکی از مهم‌ترین عوامل تمدن ساز است.

وی با بیان این‌که تمام تمدن‌های به وجود آمده بر روی زمین، حتی تمدن اسلامی، از تعارف پدید آمده‌اند، اظهار کرد: تمدن اسلامی آن‌گاه شکوفا شد که عرب با عجم، عجم با ترک و ترک با هند در چارچوب اسلام مبادله معرفتی کردند و آن‌گاه حرکت تمدنی صورت گرفت. این تبادل معرفتی حتی با اروپا یعنی با غرب نیز صورت گرفت. شما ملاحظه بفرمائید که ارسطو در جهان اسلام با عنوان معلم اول معرفی شده است و این به دلیل این بود که مسلمانان معارفی را که در اروپا بود، دریافت کردند. این نشان می‌دهد که تبادل معرفتی یکی از عوامل مهم حرکت تمدنی از دیدگاه قرآن است.

عزت

مدیر مرکز پژوهشی وحدت جهان اسلام در ادامه از «؛عزت» به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم از دیدگاه قرآن یاد کرد و عنوان کرد: «؛عزت» یکی دیگر از زیرمجموعه‌های احیاء مورد نظر قرآن است. انسان عزیز زنده است و انسان ذلیل مرده و اگر بگوییم که عزت اصل اصول دین است، به گراف نگفته‌ام؛ چنان‌که می‌بینیم که شعار حضرت اباعبدالله در کربلا «؛هیهات من الذله» است.

یکی از مهمترین اهداف قرآن تمدن ساز یا محورهای تمدن سازانه قرآن این است که انسان‌ها را از هدف‌های کوچک رها می‌کند و به سمت هدف‌های بزرگ سوق می‌دهد و پرورش دادن افراد و افکار بر اساس هدف‌های والا و بزرگ می‌تواند تمدن ساز باشد آذرشب با اشاره به این تعبیر قرآن که می‌فرماید: «؛مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا؛ هر کس سربلندی می‌خواهد سربلندی یکسره از آن خداست» (فاطر/10)، گفت: این به این معناست که ای انسان‌ها اگر می‌خواهید عزیز باشید، عزت خود را از منابع دیگر تلقی نکنید از خدا تلقی کنید که عزت واقعی آن‌جاست.

وی افزود: اگر بگوییم که کلیه محورهای رسانه‌های تبلیغاتی دشمنان ما برای ایجاد احساس ذلت در جوامع اسلامی است، باز هم به گراف نگفته‌ام. عزت زنده کردن است و هر گونه حرکتی که در جهان اسلام به سمت عزت‌خواهی به وجود بیاید، دشمنان اسلام برای مبدل کردن این عزت به ذلت سریعاً حرکت می‌کنند. شما ملاحظه بفرمائید که بعد از انقلاب اسلامی ایران چه عزتی در جهان اسلام به وجود آمد؛ بعد از پیروزی حزب‌الله چه عزتی در جهان اسلام به وجود آمد؛ ولی سریعاً آن‌ها برای این که این عزت را به ذلت مبدل کنند، حرکت کردند و بنابراین مسئله بسیار مهم «؛عزت» هم در آموزه‌های تربیتی و فرهنگی جایگاه مهمی دارد و هم در محورهای تمدنی یکی از محورهای تمدن ساز از دیدگاه قرآن است.

مدیر مرکز مطالعات فرهنگی ایران و عرب از محورهای زیرمجموعه احیای قرآنی به #171& سیر فی الارض» نیز اشاره و عنوان کرد: انسان نباید در يك چارچوب خاص خود زندگی کند و بگوید خارج از جایی که من در آن زندگی می‌کنم، جایی وجود ندارد و فکر کند که همه دنیا در همان محیط و چارچوب تنگی که او در آن زندگی می‌کند، خلاصه می‌شود. شما ملاحظه کنید که تمام کسانی که فکر تمدن‌ساز دارند از کسانی بوده‌اند که سیر فی الارض داشته‌اند و به عبارت دیگر خودشان را در محیط و مدرسه و حوزه و دانشگاه و مکتب خود محدود نکرده و رفته‌اند و دیده‌اند که در دنیا چه خبر است و به تعبیری با دیگران مبادله معرفتی داشته‌اند.

آذرشب ادامه داد: به همین جهت یکی از تأکیدات قرآن سیر در زمین است و کلمه #171& سیروا» یکی از محورهای مهم تمدن‌ساز در قرآن. اگر نگاه کنیم می‌بینیم که در رابطه با اسلام و قرآن نیز، کسانی توانسته‌اند گفتمان تمدن‌ساز قرآن را احیا کنند که سیر فی الارض داشته‌اند، حرکت کرده‌اند و از محیط خودشان خارج شده‌اند، از لاک خود بیرون آمده‌اند و رفته‌اند دیگران را و دنیا را دیده‌اند و از این طریق گفتمان آن‌ها به گفتمان قرآنی تمدن‌ساز تبدیل شده است.

یکی از تأکیدات قرآن سیر در زمین است و کلمه #171& سیروا» یکی از محورهای مهم تمدن‌ساز در قرآن. کسانی توانسته‌اند گفتمان تمدن‌ساز قرآن را احیا کنند که حرکت کرده‌اند و از محیط خودشان خارج شده‌اند، از لاک خود بیرون آمده‌اند و رفته‌اند دیگران را و دنیا را دیده‌اند و از این طریق گفتمان آن‌ها به گفتمان قرآنی تمدن‌ساز تبدیل شده است

تفکر و تعقل

این استاد دانشگاه تهران تفکر و تعقل را به عنوان یکی دیگر از محورهای تمدن‌ساز معرفی کرد و گفت: زمانی از یکی از شخصیت‌های معاصر ما یعنی شهید محمدباقر صدر پرسیدند که چرا محمدباقر صدر محمدباقر صدر شد؟ او ابتدا جواب نمی‌داد، اما بعد از اصرار گفت که به خاطر این که من 60 درصد کارم فکر کردن است و 40 درصد کارم به نوشتن و امور عملی اختصاص دارد. ما واقعاً یکی از نقص‌هایی که از ابتدایی تا دانشگاه داریم این است که افراد را به فکر کردن وادار نمی‌کنیم. ما بیشتر مقلد هستیم تا مفکر و می‌دانید که تقلید، به معنای فکر نکردن و فاصله عقل‌گرایی و نه به معنای تقلید فقهی، چقدر انسان‌ها را می‌کشد.

وی افزود: در واقع تفکر و تعقل یکی از اهداف مهم قرآنی است و می‌بینیم که بارها در قرآن تعبیر #171& لعلهم یتفکرون» آمده است و این نشان می‌دهد که مسئله بسیار مهمی است که البته نقش مهمی نیز در تمدن‌سازی قرآنی دارد و از مایه‌ها و محورهای اصلی آن است.

هدف والا

آذرشب داشتن هدف والا را از دیگر مؤلفه‌های تمدن‌سازی قرآنی دانست و بیان کرد: انسان‌ها باید هدف والا داشته باشند. گاهی انسان‌ها وقتی که در دل‌شان فرو می‌روند، هدف‌هایشان هدف‌های بسیار کوچک، هدف‌های غریزی، هدف‌های خودمحورانه یا حداکثر خانواده‌محورانه است، ولی خداوند انسان‌ها را به سمت هدف‌های والا سوق می‌دهد. تعبیر هدف والا در قرآن #171& المثل الاعلی» است؛ که آیه مبارکه می‌فرماید #171& وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی؛ و بهترین وصف از آن خداست» (نحل/60). در واقع اگر ما می‌خواهیم که هدفی در زندگی داشته باشیم که بسیار والا و تکاملی باشد، این مقصود همان خداوند است.

مدیر مرکز پژوهشی وحدت جهان اسلام ادامه داد: در واقع یکی از مهم‌ترین اهداف قرآن تمدن‌ساز یا محورهای تمدن‌ساز قرآن این است که انسان‌ها را از هدف‌های کوچک رها می‌کند و به سمت هدف‌های بزرگ سوق می‌دهد و پرورش دادن افراد و افکار بر اساس هدف‌های والا و بزرگ می‌تواند تمدن‌ساز باشد؛ و الا اگر انسان‌ها در لاک خودشان و در محیط خودشان و در غرایز خودشان و در خانواده خودشان، در لاک این امور ماندند، هیچ‌گاه تمدن‌ساز نخواهند بود و از این هدف قرآن به دور خواهند بود.

تقوا

آذرشب در پایان از تقوا نیز به عنوان یکی از مفاهیم مهم تمدن‌ساز قرآنی یاد کرد و گفت: تقوا تمدن‌ساز است. تقوا از #171& وقایت» به معنای جلوگیری می‌آید؛ اما در مورد این که تقوا از چه چیزی جلوگیری می‌کند، باید گفت که از عوامل بازدارنده حرکت تکاملی. به تعبیر دیگر تقوای خدا عبارت است از زدودن عوامل بازدارنده حرکت تکاملی انسان به سمت خدا؛ پس دفع عوامل بازدارنده برای حرکت تکاملی به سمت والاترین هدف، برای يك حرکت تمدن‌سازانه که در نهایت همان حرکت بی‌وقفه به سمت تحقق اهداف تکاملی قرآن است، مساعد خواهد بود.